

Date: 23rd June-2026

**XOR DIRIJYORLIGIDA REPERTUAR TANLASH VA VOKAL-ANSAMBL
MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH**

Imamova Xurshida Panjievna

Respublika musiqa va san'at texnikumi

Annotatsiya: Mazkur maqolada xor dirijyorligida repertuar tanlashning nazariy va amaliy ahamiyati, xor jamoasining vokal imkoniyatlarini aniqlash, ansambl madaniyatini shakllantirish hamda ijrochilarning musiqiy-badiiy tafakkurini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Xor jamoasining samarali faoliyati nafaqat dirijyorlik texnikasi, balki repertuarning to'g'ri tanlanishi, ovoz partiyalarining muvozanati, ijrochilarning yosh va psixologik xususiyatlari, matn mazmuni hamda sahna talablari bilan chambarchas bog'liq ekanligi tahlil qilinadi. Shuningdek, vokal mashqlar, intonatsion tozalik, ansambl uyg'unligi va repertuar bilan ishlash metodlari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: xor dirijyorligi, repertuar, vokal madaniyati, ansambl, xor jamoasi, intonatsiya, ovoz partiyasi, musiqiy tarbiya, sahna ijrosi, badiiy talqin.

Xor san'ati inson ovozi orqali yaratiladigan eng ta'sirchan jamoaviy ijro shakllaridan biridir. Xor jamoasining kuylashi orqali musiqiy asarning mazmuni, ruhiy holati, milliy ohangi va badiiy g'oyasi tinglovchiga yetkaziladi. Biroq xor ijrosining mazmunli, uyg'un va professional darajada bo'lishi faqat ijrochilarning ovoz imkoniyatlariga bog'liq emas. Bu jarayonda xor dirijyorining bilim va mahorati muhim o'rin egallaydi.

Xor dirijyori jamoaning musiqiy rahbari bo'lish bilan birga, uning tarbiyachisi, tashkilotchisi va badiiy yo'naltiruvchisi hamdir. U jamoa uchun repertuar tanlaydi, ijrochilarning imkoniyatlarini baholaydi, asarning uslubiy xususiyatlarini tahlil qiladi va uni sahna uchun tayyorlaydi. Ayniqsa, repertuarning to'g'ri tanlanishi xor jamoasining ijodiy rivojlanishi va konsert dasturlarining mazmunli bo'lishini ta'minlaydi.

Xor jamoasi uchun mos bo'lmagan, haddan tashqari murakkab yoki ovoz diapazoniga to'g'ri kelmaydigan asar ijro sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli dirijyor repertuar tanlashda jamoaning yoshi, ovoz tarkibi, texnik imkoniyatlari, musiqiy tayyorgarligi va sahna tajribasini hisobga olishi zarur.

Repertuar xor jamoasi ijro etadigan musiqiy asarlar majmuasidir. U jamoaning badiiy qiyofasini, ijrochilik darajasini va faoliyat yo'nalishini belgilaydi. Repertuar orqali xor a'zolarining musiqiy didi shakllanadi, dunyoqarashi kengayadi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga munosabati rivojlanadi.

To'g'ri tuzilgan repertuar quyidagi vazifalarni bajaradi: xor jamoasining musiqiy imkoniyatlarini namoyon etadi; ijrochilarning vokal mahoratini oshiradi; intonatsion eshitish qobiliyatini rivojlantiradi; musiqiy tafakkur va badiiy didni shakllantiradi; milliy musiqiy merosni targ'ib qiladi; sahna madaniyatini rivojlantiradi; jamoaning ijodiy faolligini oshiradi.

Date: 23rd June-2026

Repertuar tanlashda faqat asarning mashhurligi yoki tinglovchilarga yoqishi emas, balki uning xor jamoasi uchun pedagogik va badiiy qiymati ham hisobga olinadi. Masalan, boshlang'ich darajadagi xor jamoasi uchun sodda ritmik tuzilishga ega, ovoz diapazoni keng bo'lmagan asarlar tanlanishi maqsadga muvofiq. Tajribali xor jamoalari uchun esa murakkab polifonik asarlar, ko'p ovozli kompozitsiyalar va katta shakldagi xor turkumlarini tanlash mumkin.

Xor dirijyori repertuar tanlash jarayonida bir nechta muhim mezonlarga amal qilishi kerak.

Birinchi mezon xor jamoasining tarkibi bilan bog'liq. Xor tarkibida ayollar, erkaklar, bolalar yoki aralash ovozlari mavjud bo'lishi mumkin. Shunga qarab asarlarning ovoz partiyalari belgilanadi. Soprano, alt, tenor va bas ovozlari orasidagi muvozanat repertuar tanlashda katta ahamiyatga ega.

Ikkinchi mezon ijrochilarning vokal imkoniyatidir. Har bir xor jamoasining ovoz diapazoni, nafas olish texnikasi, ovoz kuchi va ijro tajribasi turlicha bo'ladi. Shu sababli asar jamoa imkoniyatidan ortiqcha murakkab bo'lmash kerak.

Uchinchi mezon asarning mazmuni va badiiy qimmatidir. Xor repertuariga tanlanadigan asarlar ijrochilar va tinglovchilar uchun ma'naviy hamda estetik ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Asardagi she'riy matn, musiqiy obraz va tarbiyaviy g'oya jamoa faoliyatining umumiy yo'nalishiga mos bo'lishi lozim.

To'rtinchi mezon tadbir yoki konsertning mazmunidir. Bayram tadbirlari, tanlovlar, akademik konsertlar, xotira kechalari yoki xalqaro festival dasturlari uchun repertuar turlicha tanlanadi. Masalan, milliy bayramlar uchun vatanparvarlik ruhidagi asarlar, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar uchun esa mazmunan chuqur va tarbiyaviy ahamiyatga ega xor kompozitsiyalari mos keladi.

Beshinchi mezon xor jamoasining rivojlanish istiqboli bilan bog'liq. Repertuar faqat mavjud darajaga mos bo'lib qolmasligi, balki jamoaning kelajakdagi ijodiy o'sishiga ham xizmat qilishi kerak. Ya'ni repertuarda nisbatan sodda asarlar bilan bir qatorda murakkabroq, ijrochidan katta mahorat talab qiladigan kompozitsiyalar ham bo'lishi lozim.

Xor jamoasining ijro sifati ko'p jihatdan vokal-ansambl madaniyatiga bog'liq. Vokal-ansambl madaniyati deganda xor a'zolarining bir xil tovush hosil qilishi, intonatsion tozalikni saqlashi, ritmga aniq amal qilishi, matnni ravshan talaffuz qilishi va umumiy badiiy ifodaga mos kuylashi tushuniladi.

Xorda har bir ijrochi individual ovozga ega bo'lsa-da, u umumiy xor tovushiga moslashishi lozim. Xor ijrosida biror ovozning haddan tashqari ajralib chiqishi ansambl muvozanatini buzishi mumkin. Shu sababli dirijyor ijrochilarga yakka ovoz emas, balki jamoaviy tovush haqida tushuncha berishi zarur.

Vokal-ansambl madaniyatini shakllantirishda quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi: nafas olishni to'g'ri tashkil etish; tovushni bir xil usulda hosil qilish; unli tovushlarni uyg'un kuylash; undosh tovushlarni aniq talaffuz qilish; intonatsion aniqlikni saqlash; ritmik uyg'unlikka erishish; dinamik muvozanatni ta'minlash; ovozlari orasidagi tembr mosligini shakllantirish.

Date: 23rd June-2026

Dirijyor ushbu jarayonlarda faqat umumiy mashqlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. U alohida ovoz guruhlari bilan ham ishlashi, ularning qiyinchiliklarini aniqlashi va individual yondashuv asosida mashg'ulot olib borishi maqsadga muvofiqdir.

Xor ijrosida intonatsion tozalik asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Intonatsion tozalik deganda har bir tovushning belgilangan balandlikda aniq kuylanishi tushuniladi. Agar xor jamoasida ayrim ijrochilar tovushni past yoki baland aytsalar, umumiy ijro sifati buziladi.

Intonatsion aniqlikka erishish uchun dirijyor muntazam ravishda vokal mashqlaridan foydalanishi kerak. Ayniqsa, gamma, arpedjio, intervallar, akkordlar va turli xil melodik mashqlar xor a'zolarining eshitish qobiliyatini rivojlantiradi.

Intonatsion tozalikni shakllantirishda quyidagi mashqlar samarali hisoblanadi: bir ovozda kuylash mashqlari; ikki va uch ovozli interval mashqlari; akkordlarni ushlab turish mashqlari; sekin tempdagi melodik mashqlar; dinamik o'zgarishlar bilan kuylash; eshitish orqali takrorlash mashqlari; murakkab intonatsion sakrashlarni qayta kuylash.

Xor dirijyori ijrochilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirish bilan birga, ularni bir-birini tinglashga ham o'rgatishi kerak. Chunki xor kuylashida har bir ishtirokchi nafaqat o'z ovozi, balki yonidagi va boshqa partiyalardagi ovozlarni ham eshitib turishi lozim.

Ritm musiqiy asarning ichki harakatini belgilovchi muhim vosita hisoblanadi. Xor ijrosida ritmning buzilishi asarning umumiy xarakteriga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, tez tempdagi, murakkab ritmik shakllarga ega yoki ko'p ovozli asarlarda ritmik aniqlikni saqlash katta mahorat talab qiladi.

Dirijyor ritmik uyg'unlikni shakllantirish uchun avval asarning o'lchovi va zarb tizimini xor jamoasiga tushuntirishi kerak. Murakkab ritmik joylar dastlab matnsiz, faqat ritmik shaklda mashq qilinishi mumkin. Keyinchalik musiqiy tovush va matn bilan birgalikda takrorlanadi.

Ritmik aniqlikni oshirish uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin: qo'l chapaklari bilan ritmni bajarish; ritmik shakllarni alohida talaffuz qilish; metronom yordamida mashq qilish; har bir partiyani alohida o'rganish; murakkab joylarni sekin tempda takrorlash; tempni bosqichma-bosqich oshirish; dirijyor ishoralariga diqqatni kuchaytirish.

Ritmik uyg'unlik xor jamoasining intizomi va bir-birini his qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Xor asarlarida matn musiqiy ifodaning ajralmas qismi hisoblanadi. Ayniqsa, she'riy matnga yozilgan xor kompozitsiyalarida so'zlarning mazmuni, urg'usi va hissiy ohangi katta ahamiyatga ega.

Dirijyor asarni o'rganishdan oldin uning matnini tahlil qilishi kerak. Asardagi asosiy g'oya, kayfiyat, qahramonlik, lirizm, quvonch, qayg'u yoki boshqa hissiy holatlar aniqlanadi. Shundan keyin ushbu mazmun xor jamoasiga tushuntiriladi.

Ijrochilar asar mazmunini anglab kuylaganlarida, ularning ijrosi tabiiy va ishonarli bo'ladi. Bunday ijro tinglovchilarga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Date: 23rd June-2026

Badiiy obrazni yaratishda dirijyor quyidagi vositalardan foydalanadi: tovush kuchining o'zgarishi; tempning tezlashishi yoki sekinlashishi; frazalash; nafas olish joylarini belgilash; so'z urg'ularini ajratish; pauzalardan mazmunli foydalanish; ovoz rangini o'zgartirish.

Shu sababli xor dirijyori faqat texnik rahbar emas, balki musiqiy asarning mazmunini ochib beruvchi ijodkor sifatida ham namoyon bo'ladi.

Xor ijrochiligida sahna madaniyati ham muhim ahamiyatga ega. Xor a'zolarining sahnaga chiqishi, turishi, kiyinish uslubi, dirijyorga qarashi va konsert paytidagi o'zini tutishi umumiy taassurotga ta'sir qiladi.

Sahnada xor jamoasi tartibli, bir xil joylashgan va badiiy jihatdan uyg'un ko'rinishda bo'lishi kerak. Dirijyor ijrochilarga sahnaga chiqish va sahnadan tushish tartibini, qo'l holatini, notalarni ushlab usulini ham o'rgatishi zarur.

Xor a'zolari ijro paytida tinglovchilarga emas, asosan dirijyorga e'tibor qaratishlari kerak. Chunki dirijyorning har bir harakati temp, dinamika va musiqiy ifodani boshqarishga xizmat qiladi.

Sahna madaniyati xor jamoasining professional qiyofasini shakllantiradi hamda ijroning ta'sirchanligini oshiradi.

Xulosa

Xor dirijyorligida repertuar tanlash va vokal-ansambl madaniyatini shakllantirish xor jamoasining badiiy hamda ijrochilik darajasini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Repertuar jamoaning yoshiga, ovoz imkoniyatiga, musiqiy tayyorgarligiga va sahna tajribasiga mos bo'lishi kerak.

Dirijyor vokal mashqlar, intonatsion mashg'ulotlar, ritmik topshiriqlar va badiiy tahlil orqali xor jamoasining ijrochilik mahoratini oshiradi. Ansambl uyg'unligi, tovush tozaligi, diksiya, ritm va badiiy ifoda ustida izchil ishlash xor ijrosining sifatini ta'minlaydi.

Xor dirijyori jamoani faqat musiqiy jihatdan emas, balki ma'naviy va estetik tomondan ham tarbiyalaydi. Shu sababli xor dirijyorligi san'ati musiqiy ijro, pedagogik mahorat va ijodiy boshqaruvning uzviy birligini ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chesnokov P. G. *Xor va uni boshqarish asoslari*.
2. Sokolov V. G. *Xor bilan ishlash metodikasi*.
3. Musin I. A. *Dirijyorlik texnikasi asoslari*.
4. Egorov A. A. *Xor jamoasini boshqarish va vokal tarbiyasi*.
5. O'zbekiston musiqa madaniyati va xor ijrochiligi bo'yicha o'quv qo'llanmalar.

